

для стабільного існування та розвитку сім'ї, поліпшення її життєвого рівня, підвищення ролі сім'ї як основи суспільства.

Список використаних джерел

1. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 № 2937-III (в ред.. 01.01.2021). *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21-22. Ст. 135.
3. Сімейне право України. За ред. В.П. Мироненко. Київ : Правова єдність. 2008. 477 с.
4. Королев Ю.А. Правовые вопросы семьи и воспитания детей. Москва : Юридическая литература. 1968. 183 с.
5. Про державну допомогу сім'ям з дітьми. Закон України № 2811-ХП від 21.11.1992 (в ред.. 14.04.2021). *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 5. Ст. 21.
6. Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю. Закон України № 2109-III від 16.11.2000 (в ред. 24.09.2020). *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 1. Ст. 2.
7. Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям. Закон України № 1768-III від 01.06.2000. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 35. Ст. 290.

Петровський Андрій Володимирович

*доцент кафедри цивільно-правових
дисциплін Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних
наук, доцент*

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО НА ПРАВОВУ ДОПОМОГУ ТА ЙОГО РЕАЛІЗАЦІЯ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

Відповідно до ст. 59 Конституції України кожен має право на професійну правничу допомогу [1]. У цивільному судочинстві наведене положення Конституції України знайшло своє відображення в ст. 15 ЦПК України, яка наголошує, що представництво у суді як вид правничої допомоги здійснюється

виключно адвокатом (професійна правнича допомога), крім випадків, встановлених законом [2].

Вважаємо доцільним приділити увагу аналізу Рішення Конституційного Суду України від 30 вересня 2009 року № 23-рп/2009 у справі № 1-23/2009 за конституційним зверненням громадянина І. В. Голованя щодо офіційного тлумачення положень ч. 1 ст. 59 Конституції України «кожен має право на правову допомогу» та ч. 2 цієї статті «для ... надання правової допомоги при вирішенні справ у судах та інших державних органах в Україні діє адвокатура» (КУ в ред. станом до 02.06.2016 р. – *примітка авт.*) [3]. Свою необхідність в офіційному тлумаченні автор клопотання пояснює неоднозначністю розуміння і застосування зазначених положень Конституції України посадовими особами органів прокуратури, зокрема слідчими при проведенні допитів свідків у кримінальному процесі.

Суб'єкт права на конституційне звернення посилається на неоднакові процесуальні акти слідчих і прокурорів у конкретних кримінальних справах щодо можливості надання свідкам під час допиту правової допомоги адвокатом. Так, посадові особи слідчих органів відмовляються проводити процесуальні дії зі свідком у присутності його адвоката. Це, на думку автора клопотання, є обмеженням конституційного права на правову допомогу і може призвести до порушення прав людини і громадянина. У зв'язку з цим, у контексті положень ст. 59 Конституції України (КУ в ред. станом до 02.06.2016 р. – *примітка авт.*), останній просить роз'яснити, зокрема, одне з питань: чи має громадянин право на правову допомогу адвоката під час допиту його як свідка або у разі виклику для надання пояснень до державних органів?

У резолютивній частині свого рішення Конституційний Суд України, в аспекті конституційного звернення роз'яснив, що особа під час допиту її як свідка в органах дізнання, досудового слідства чи дачі пояснень у правовідносинах з цими та іншими державними органами має право на правову (юридичну) допомогу від обраної за власним бажанням особи в статусі адвоката, що не виключає можливості отримання такої допомоги від іншої особи, якщо законами України щодо цього не встановлено обмежень.

Аналізуючи зазначене Рішення КСУ ми бачимо, що суб'єкт права на конституційне звернення у своєму клопотанні ставив одне

з питань щодо права громадянина на правову допомогу адвоката під час допиту його в якості свідка виключно у кримінальному процесі. Виникає логічне запитання: чому автор клопотання не розширив коло своєї зацікавленості, не включивши в нього питання аналогічної конструкції, наприклад, щодо цивільного процесу? Вважаємо це недоцільним, оскільки розгляд справ у порядку цивільного судочинства здійснюється на засадах змагальності і суд не має права примушувати окремих свідків давати показання. В цьому зацікавлені лише сторони, тому що саме на них покладено обов'язок доказування і подання доказів (ст. 81 ЦПК України).

Слід звернути увагу ще на одну обставину: якщо представником сторони або третьої особи у цивільній справі виступає адвокат, то відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 70 ЦПК України, а також п. 2 ч. 1 ст. 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [4] він не може бути допитаний як свідок у цивільній справі з приводу тих обставин, які стали йому відомі у зв'язку з наданням ним правової допомоги, оскільки такі обставини складають предмет адвокатської таємниці (ст. 22 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»). Однак у юридичній літературі зазначається, що клієнт вправі давати згоду та вимагати від адвоката дачі показань у якості свідка, оскільки саме таємницю свого клієнта має оберігати адвокат [5, с. 282]. Автори цієї тези, на нашу думку, посилалися на Правила адвокатської етики [6], які містять положення про те, що збереження конфіденційності будь-якої інформації, отриманої адвокатом від клієнта, а також про клієнта (зокрема щодо його особи) або інших осіб у процесі здійснення адвокатської діяльності, є правом адвоката у відносинах з усіма суб'єктами права, які можуть вимагати розголошення такої інформації, та обов'язком щодо клієнта і тих осіб, кого ця інформація стосується.

Зіставлення зазначених теоретичних посилань з процесуальним законом свідчить про те, що ЦПК України не містить в собі положення, які дозволяють адвокату за згодою особи, яка довірила йому відомості, давати з приводу них показання в якості свідка. Тому приведена позиція авторів є незрозумілою, що не спирається на закон. Такі ж саме положення відсутні в нормах Кодексу адміністративного судочинства України і Кримінальному процесуальному кодексі України.

Заслугує на увагу приклад із судової практики: у листопаді 2018 р. сімнадцятирічна Ф. звернулася до суду з позовом до К. про визнання заповіту недійсним. В обґрунтування своїх позовних вимог позивачка зазначала, що 21.09.2018 р. помер її батько – Ф.Л.Б., якому на праві приватної власності належала $\frac{1}{2}$ частина житлового будинку, в якій батько проживав із нею та її 10-ти місячним сином, а також зі своєю дружиною К. (мачухою позивачки) – відповідачкою у справі. 08.09.2018 р. К. викликала додому нотаріуса, який посвідчив заповіт, згідно з яким Ф.Л.Б. заповів своїй дружині – відповідачці у справі – $\frac{1}{2}$ частину житлового будинку та інше майно.

Позивачка вважала заповіт недійсним і таким, що порушує її майнові права та права її 10-ти місячного сина. Вона зазначала, що перед смертю батько страждав раком січового міхура. 04.09.2018 р. самопочуття батька різко погіршилось. Станом на 08.09.2018 р. він не міг усвідомлювати значення своїх дій та керувати ними.

У судовому засіданні позивачка заявила клопотання до суду про надання їй безоплатної правової допомоги. Суд відхилив клопотання, мотивуючи це тим, що у даному випадку інтереси неповнолітньої особи мають право представляти прокурор або уповноважені особи органу опіки та піклування [7].

Виходячи з вищенаведеного прикладу, можемо дійти висновку, що суд неправомірно відмовив у задоволенні клопотання позивачки, оскільки відповідно до ч. 3 ст. 156 Сімейного кодексу України неповнолітні батьки у суді мають право на безоплатну правову допомогу [8]. Таким чином, судом I-ї інстанції було порушено конституційне право позивачки на надання їй правової допомоги, зокрема у безоплатній формі.

Із урахуванням зазначеного, проаналізувавши нормативно-правові акти, які регламентують порядок і форми надання правової допомоги, можемо дійти висновку, що прийняття 02 червня 2011 року Закону України «Про безоплатну правову допомогу» [9] сприяє всебічному, повному та об'єктивному розгляду і вирішенню цивільних справ у суді та реалізує положення ст. 59 Конституції України щодо права кожної особи на професійну правничу допомогу.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Конституція, Закон від 28.06.1996 р. № 254к/96ВР. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96
2. Цивільний процесуальний кодекс України в ред. від 03.10.2017 р. № 2147-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>
3. Рішення Конституційного Суду України «У справі за конституційним зверненням громадянина Голованя Ігоря Володимировича щодо офіційного тлумачення положень статті 59 Конституції України (справа про право на правову допомогу)» від 30 вересня 2009 р. № 23-рп/2009. *Офіційний Вісник України*. 2009. № 79. Ст. 937.
4. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05 липн. 2012 р. № 5076-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17>
5. Фурса С. Я., Фурса Є. І., Щербак С. В. Цивільний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар: У 2 т. / [За заг. ред. С.Я. Фурси.] Київ, 2006. Т. 1. – 912 с.
6. Правила адвокатської етики, схвалені звітно-виборним з'їздом адвокатів України 09 червня 2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001891-17>
7. Архів місцевого суду Гуляйпільського району Запорізької області за 2019 р.
8. Сімейний кодекс України: Закон України від 10 січня 2002 р. № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>
9. Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 02 черв. 2011 р. № 3460-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17>.